

Jakub Morawiec

Jeszcze raz o Styrbjörnie Olafssonie i jego związkach z Jomsborgiem

Przegląd Historyczny 99/1, 17-37

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JAKUB MORAWIEC
Uniwersytet Śląski
Instytut Historii

Jeszcze raz o Styrbjörnne Olafssonie i jego związkach z Jomsborgiem

Wolin/Jomsborg zajmował poczesne miejsce w tradycji staronordyckiej, która łączyła gród nad Dziwną z kluczowymi wydarzeniami w Skandynawii okresu wikingów. Z miejscem tym wiązano sławnych bohaterów tamtych czasów, których dokonania szybko obrastały legendą, żywą przez kolejne pokolenia. Dotyczy to między innymi barwnej i tragicznej postaci jaką bez wątpienia był królewicz szwedzki Styrbjörn Olafsson, żyjący w drugiej połowie X w. Wydawać by się mogło, a dotyczy to głównie polskiej historiografii, że o legendzie o Styrbjörnne, wraz z wystąpieniem Gerarda Labudy¹, powiedziano już w zasadzie wszystko. Panujący wówczas szczególnie mocny krytycyzm wobec źródeł staronordyckich nakazywał to, co przekazały nam one na temat niewątpliwie historycznej postaci jaką był Styrbjörn, uznać za nieprawdziwe i niemal niegodne uwagi. Dziś, szczególnie wobec coraz bardziej powszechnego nowego spojrzenia na sagi a w szczególności na rolę tradycji ustnej w ich kształtowaniu², zasadne wydaje się ponowne przyjrzenie się legendzie o szwedzkim królewiczu. Wiąże się to przede wszystkim z próbą odejścia od dotąd dominującego pytania czy sagi i inne staronordyckie przekazy mówią w kwestii związków Styrbjörna z Wolinem prawdę. W zamian godną uwagi wydaje się potrzeba wskazania przyczyn zarówno powszechności całej historii oraz motywów jakimi kierowali się autorzy przekazów wiążąc Styrbjörna z Wolinem/Jomsborgiem. Poprzedzić ją musi ponowny przegląd źródeł oraz dotychczasowych poglądów badaczy, w Polsce i za granicą.

Cała historia, jak celnie określił to Leon Koczy, piękna i tragiczna zarazem, dotyczy raczej historycznej postaci jaką był Styrbjörn Olafsson, krewniak króla Szwecji Eryka Zwycięskiego. W wieku 16 lat miał wymóc na niechętnym mu władcy okręty i ludzi, dzięki

¹ G. Labuda, *Saga o Styrbjörnne, jarlu Jomsborga*, „Slavia Antiqua” t. IV, 1953, s. 283–332.

² Cf. A. Finlay, *Two Borgfirðinga Sögur: the Oldest or the Youngest Íslendingasögur*, [w:] *Sagas&Societies. Papers of the International Conference at Borganes, Iceland, 5–9 September 2002*, red. S. Wüth, Tübingen 2002; E. M. Melnikova, *The Incorporation of Oral Historical Tradition in the Early Historical Texts: Snorri's Ynglinga-saga and Nestor's Primary Chronicle*, [w:] *Sagas&Societies*; T. Danielsson, *Hrafnkels saga eller fallet med den undflyende traditionen*, Hedemora 2002; idem, *Sagorna om Norges kungar. Från Magnús góði till Magnús Erlingsson*, Hedemora 2002; G. Sigurðsson, *The Medieval Icelandic Saga and Oral Tradition: A Discourse on Method*, London 2004; Th. Andersson, *The Growth of the Medieval Icelandic Sagas (1180–1280)*, Ithaca–London 2006.

którym mógł zacząć samodzielne działania pirackie. Wówczas to przez trzy lata miał łupić wybrzeża Bałtyku. W trakcie tych ekspedycji Styrbjörn miał znaleźć się w Jomsborgu a potem w Danii. W tym pierwszym miał odgrywać rolę jednego z czołowych wojowników, w Danii natomiast miał skłonić Haralda Sinozębego do pomocy w przejściu tronu w Szwecji. Cała ekspedycja, w której mieli wziąć także udział wikingowie z Jomsborga zakończyła się klęską Styrbjörna i jego sojuszników w bitwie pod Fyrisvellir. On sam miał w bitwie zginąć.

Mamy tu do czynienia z nową legendą budowaną na kanwie historycznych wydarzeń, w których brały udział rzeczywiste postaci. Częścią tej nowej legendy stał się także Wollin/Jomsborg, po raz kolejny w charakterze siedziby drużyny wikingów.

Nośnikiem całej historii i jej uczestników ze Styrbjörnem Olafssonem na czele były oczywiście konkretne przekazy źródłowe. Dotyczy to także poezji skaldów. Do jego osoby nawiązują dwie anonimowe *lausavísur*:

<i>Lætr eigi mik, lýtir</i>	<i>þat mun sáð of stóðir</i>
<i>liðbands sás frið grandar,</i>	<i>signennum her kenna</i>
<i>reiðr emk stála stýri,</i>	<i>roðin eru leyfðra lofða</i>
<i>Styrbjörn vesa kyrran;</i>	<i>lindi sör at binda³.</i>

„Styrbjörn, niszczyciel wojsk, który rani pokój, nie pozwala mi wypoczywać, ja służę temu, który włada mieczami [wojownik]; to ziarno powinno w końcu wojowniczej drużynie złączyć rany, czerwienione są włócznie sławionego człowieka”.

Druga *lausavísa* znana jest także pod nazwą „Danir”:

<i>Eigi vildu Jótar</i>	<i>nú's Danmarkar dróttinn</i>
<i>reiða gjald til skeiða,</i>	<i>i drengja lið genginn;</i>
<i>áðr Styrbjarnar stoði</i>	<i>landa vanr ok lýða</i>
<i>strandar dýr á landi;</i>	<i>lífir ánauðr hann auðar⁴.</i>

„Jutlandczycy nie chcieli przynieść trybutu do łodzi, zanim łódź Styrbjörna nie dobiła do lądu; teraz król Danii przyłączył się do tych, którzy walczyli, teraz król Danii poszedł z dzielną drużyną; pozbawiony kraju i ludu żyć będzie uciśniony przez los”.

Styrbjörna wspomina również *lausavísa* przypisywana Björnowi Asbrandsonowi⁵:

³ F. Jónsson, *Norsk-íslandske skjaldedigtning*, t. I, *Rettet tekst*, København og Kristania 1912, s. 176.

⁴ Ibidem, s. 176.

⁵ Jako pierwszy w polskiej literaturze strofę tą zacytował L. Koczy, *Polska i Skandynawia za pierwszych Piastów*, Poznań 1934, s. 11. Po nim zrobił to też G. Labuda, op. cit., s. 310. Mamy tu jednak do czynienia z nieporozumieniami dotyczącymi powyższej strofy, które mogą, niestety, wpłynąć na jej ostateczną wartość badawczą. L. Koczy pisze, że jest ona częścią wiersza zatytułowanego „Lausavísur”, którego pierwsze trzy strofy mają charakter miłosny. Badacz ten jednak zasugerował się tutaj edycją F. Jónssona, gdzie z taką kolejnością mamy do czynienia. Tymczasem *lausavísur* to luźne, często pochodzące z różnych poematów strofy, które nie tworzą razem absolutnie jednego, oddzielnego wiersza. G. Labuda natomiast strofę Björna traktuje jako osobny wiersz, co raczej — jak sądzę — też nie odpowiada prawdzie. Poniżej przedstawiam swoją propozycję pochodzenia owej strofy, jeśli jednak zostanie potraktowana jako *lausavísa* należy wziąć poważnie pod uwagę, co dla luźnych strof jest dość częste, że została ona skomponowana na potrzeby tworzonej narracji sagi. W tym miejscu nie zgadzam się z G. Labudą, który twierdzi (op. cit., s. 311), że strofa ta znalazła się w kontekście, który nie był aż tak ważny z punktu widzenia losów bohatera. Ten kontekst ma wyraźnie charakter intrygi miłosnej, tak popularnej dla losów

*Spurðusk vör und vörðum
verk Styrbjarnar merkjum
járnfaldinn hlóð öldum
Eirekr i dyn geira;*

*nú traðk hauðr of heiði
hundvillr, þvítt fatk illa
viða, braut i vátri
vífs görninga drifú.⁶*

„Nasze czyny stały się sławne pod złożonymi sztandarami Styrbjörna; ubrany w żelazo Eryk kładł ludzi w hałasie włóczni [bitwa]; stąpałem po wrzosowisku, zgubiony jak szalony pies, niepewny swej drogi w mokrej niepogodzie czarownicy”.

Powyższe strofy, choć sugeruje się ich dość wczesną chronologię, znane są z późnych źródeł. Dwie pierwsze *lausavísur* pochodzą z krótkiej opowieści zwanej „Styrbjarnar þáttir Svíakappa”. *Þáttir* ów pochodzi z manuskryptu „Flateyjarbók” powstałego między 1384 a 1394 r. dzięki pracy dwóch kapłanów z Islandii: Jóna Hákonarsona oraz Magnúsa Þórhallssonar, gdzie stanowi część „Sagi o Olafie Świętym”⁷. *Lausavísa* przypisywana natomiast Björnowi Asbrandssonowi pochodzi z „Eyrbyggja sagi”, powstałej około połowy XIII w.⁸

Wyjęte z kontekstu sag, strofy te nawiązują do osoby Styrbjörna Olafssona, który jawi się tutaj jako waleczna osoba, sławiona za wojenne dokonania przez otaczających go skaldów. Zbrojna aktywność wiązać się miała z czołowymi osobami świata skandynawskiego, nieznanym z imienia królem Danii (*Danmarkar dróttinn*) oraz Erykiem, w którym to możemy domyślać się króla Szwecji, zarazem krewnego bohatera strofy. Dwie pierwsze *lausavísur* przywołane są przez *þáttir* o Styrbjörnie w celu potwierdzenia zawartych tam informacji o relacjach królewicza z duńskim Haraldem i walki ze stryjem pod Fyrisvellir. Oczywiście same w sobie strofy owych danych nie potwierdzają. Pierwsza z nich to ogólna i dość typowa pochwała wojennych przymiotów bohatera jakich pełno pośród poezji skaldów. Określenia, których wobec Styrbjörna używa skald: *lytir liðbands*, *stála stýrir*, brzmią co prawda bardzo efektownie, ale nie przynoszą żadnych konkretów. Mało tego, pochwały te mogły być pokłosiem jakiegokolwiek udanej i efektownej akcji zbrojnej szwedzkiego księcia.

Równie zagadkową i pozostawiającą pole do szerokiej spekulacji pozostaje strofa za tytułowana „Danir”. Nie ma absolutnej pewności jakiego króla Danii dotyczy ten utwór, sugestia *þáttir*, że jest to Harald Sinozęby, nie wydaje się, do czego jeszcze nawiąże, pozbawioną sensu.

Problematyczną pozostaje chronologia owych strof, sprawę z pewnością utrudnia brak odnośników do konkretnych skaldów. Sugestia, że są one wytworami kogoś z otoczenia Styrbjörna, choć całkiem oczywista, nic tak naprawdę nie wnosi.

skaldów w sagach. Przykłady skaldów Hallfreða Ottarsona czy też Björna Arngeirssonar i Þórða Kolbeinssonar w pełni to potwierdzają. Sagi im poświęcone skupiają się właśnie przede wszystkim na wątkach miłosnych i przywołują głównie strofy o tej tematyce. Strofy te w większości w edycji F. Jónssona funkcjonują jako *lausavísur*, choć prowadzone nad nimi badania wskazują, że pierwotnie większość z nich wchodzić mogła w skład większych utworów.

⁶ F. Jónsson, op. cit., s. 126.

⁷ S. W ü r t h, *Elemente des Erzählens. Die þættir der Flateyjarbók*, Basel–Frankfurt 1991, s. 27; E. A s h m a n R o w e, *The Development of Flateyjarbók. Iceland and the Norwegian Dynastic Crisis of 1389*, Odense 2005, s. 11.

⁸ B. M c C r e s h, *Eyrbyggja saga*, [w:] *Medieval Scandinavia. An encyclopedia*, red. Ph. P u l s i a n o, New York 1993, s. 174.

Strofa, której autorem miał być Björn Asbrandsson nawiązuje do walki, jaką stoczyli przeciw sobie Styrbjörn i Eryk. Nie ulega wątpliwości, po czyjej stronie walczył autor strofy, nie da się już tego jednak powiedzieć o wyniku starcia. Bez względu na to, skald nie ukrywa, że starcie z Erykiem dla niego i jego towarzyszy było źródłem sławy; czy dotyczyło to także Styrbjörna?

Gerard Labuda swego czasu stwierdził, że strofa Björna została przytoczona przez autora „Eyrbyggja sagi” dla potwierdzenia tego, co wiedział on i mówił na temat dołączenia skalda do Jomswikingów i jego udziału w bitwie pod Fyrisvellir u boku Styrbjörna⁹. W istocie sprawa przedstawia się trochę inaczej, przede wszystkim należy przyjrzeć się, w jakim kontekście strofę wykorzystał autor sagi. Rozdział 40, w którym przywołana jest interesująca mnie strofa, opowiada o powrocie Björna Asbrandssona do Islandii z dalekich wojaży, w których brał udział także jego brat Arnbjörn. Można się dość łatwo domyślić jak bracia spędzali czas, skoro mieli przywieźć ze sobą dużo majątku¹⁰. W rozdziale tym autor sagi charakteryzuje też Björna: *Björn bróðir hans var áburðarmaðr mikill, er hann kom út ok helt sik vel, því at hann hafði samit sik eftir sið útlenzkra höfðingja. Var hann maðr miklu fríðari en Arnbjörn enn í engu var hann ógildari maðr, enn reyndr miklu meir í framgöngu er hann hafði framit sik utanlands* („Björn był bardzo efektywnym człowiekiem, który bardzo dobrze się ubierał, według mody panującej wśród obcych władców. On był o wiele bardziej przystojny niż Arnbjörn, ale w żadnym wypadku bezwartościowy, udowadniając to na polu bitwy i wyróżniając się gry był w obcych krajach”)¹¹. Björn miał w tym czasie nachodzić Þurid¹², którą kiedyś kochał, a która była teraz żoną niejakiego Þorodda. Wypytywany o to Björn, nie krył, że uważa jej syna Kjartana także za swoje dziecko. Þorodd, choć nie mógł znieść ani aluzji Björna ani jego wizyt u Þurid, nie zdecydował się otwarcie wystąpić, gdyż jak twierdzi autor sagi, zdawał sobie sprawę z fizycznej przewagi Björna. Do walki z rywalem pozostawał już jedynie fortel. Þorodd opłacił czarownicę Þorgrimę, która miała zesłać śnieżną burzę na Björna, gdy ten będzie po raz kolejny wyprawiał się do Þurid. Tak też się miało stać. W wyniku fatalnej pogody Björn miał zgubić drogę i znaleźć schronienie w grocie¹³. Cała ta sytuacja miała być dla niego wysoce niekomfortowa. Miały to wyrażać strofy ułożone jeszcze w trakcie postoju w grocie, w których skald utyskiwał, że jego ukochana z pewnością nie oceni go dobrze, jeśli dowie się, że on, Björn, spędza czas samotny w kamiennej grocie. Skald nie mógł się też pogodzić, że grota zastąpić mu musi łożo Þurid a przecież dotąd jako wojownik niejednemu wyzwaniu był w stanie poddać i niejedno szerokie morze dał radę przebyć¹⁴. Gdy po trzech dniach wrócił do swoich włości, kompletnie wyczerpany, ludzie mieli wypytywać go co się z nim działo

⁹ G. Labuda, op. cit., s. 310.

¹⁰ *Eyrbyggja saga*, wyd. V. Ásmundarson, Reykjavík 1895, s. 95.

¹¹ *Ibidem*, s. 96.

¹² Þurid miała być siostrą głównego bohatera sagi Snorriego goði.

¹³ *Eyrbyggja saga*, s. 96–98.

¹⁴ Oto odpowiednie strofy, które przywołuje saga:

<i>Mýndit Hlín of hyggja</i>	<i>Sýlda skar eg svana fold</i>
<i>hafleygjar vel þeygi,</i>	<i>súðum því að gæitbráðr</i>
<i>sú er ber í vá víða</i>	<i>ástum leiddi oss fast</i>
<i>váðir, mínu ráði</i>	<i>austan með hlaðið flaust</i>
<i>ef eld-Njörun öldu</i>	<i>Víða gat eg vosbúð,</i>
<i>ein vissi mig steina,</i>	<i>víglundr nú um stund</i>

w czasie śnieżnej burzy. Wówczas, odpowiadając, miał Björn ułożyć powyższą strofę, w której wymieniony jest Styrbjörn. W tym kontekście nabiera on jednak nowego wymiaru. Skald nie miał tu potwierdzać, umieszczonych w zupełnie innym miejscu sagi, swoich związków ze Styrbjörnem. Strofa ta swoim wydźwiękiem nawiązuje do bezpośrednio ją poprzedzających. Skald żali się w niej na podstęp czarownicy, która sprowadziła niepogodę tylko po to, by nie dopuścić go do Þurid, choć przecież on sławą okrył się jako wojownik Styrbjörna¹⁵.

Jak widać motyw walki Styrbjörna z Erykiem i udział w niej Björna nie jest tu celem samym w sobie. Skald przywołuje go jako swoistą przeciwwagę dla swojego chwilowego niepowodzenia. Niepowodzenia, które — jak wynika z przywołanych przez sagamandra strof — zdaniem skalda nie powinno mu się przytrafić, idąc dalej, było rzeczą niesłychaną, skoro był on znakomitym żeglarzem i wojownikiem i, w końcu, wstąpił się w walce Styrbjörna z Erykiem. Bezpośrednie starcie między nimi pełni tu rolę przejawu wielkości skalda, jest symbolem jego odwagi i waleczności — cech, które potrzebuje dobry wojownik i... kochanek.

Tyle poezja skaldów. Znacznie więcej o Styrbjörnie i już bardziej konkretnie o jego ewentualnych koneksjach z Jomsborgiem mówią sagi. Chronologicznie najstarszą jest „Saga Óláfs Tryggvasonar”, której autorem jest Oddr Snorrason, mnich islandzkiego klasztoru w Þingeyrar. Jego relacja rozwija znany już ze strofy Björna Asbrandssona motyw walki szwedzkiego królewicza z Erykiem Zwycięskim:

„W tym czasie gdy jarl Håkon rządził w Norwegii, Eryk był królem Szwedów. Po tym jak w słynnej bitwie walczył ze Styrbjörnem i w której zwyciężył dzięki pomocy Odyna, gdyż on postanowił oddać się Odynowi po upływie 10 lat, nazwany został Erykiem Zwycięskim. Ów Styrbjörn, dzięki najazdom, które prowadził, był uważany za najdzielniejszego i niezrównanego. Gdy przybył do Szwecji, dysponował tak wielką armią, że Eryk mocno obawiał się jego siły. Lecz mówiono nam, że król posiadał na tyle diabelskiej mocy, że dzięki magii, wyciął dwie trzecie oddziałów Styrbjörna. Ostatecznie Styrbjörn jak i cała jego armia poległ¹⁶.”

*hirðipoll, í helli,
hafvíggs, kalinn líggja.*

*helli byggir hugfullr
hingað fyr konu þing.*

Strofy te tworzą jedną tematyczną całość, do której można też dopasować trzecią, w której wspomniany jest Styrbjörn. Ich tematem przewodnim jest żal skalda z powodu niemożności bycia z ukochaną i obawa, że ona, wiedząc co mu się przytrafiło, straci o nim dobre zdanie. Złość Björna jest tym większa, że przecież jest on wyśmienitym wojownikiem, którego czyny są sławne. Jednolity wydźwięk trzech strof pozwala wierzyć, że pierwotnie stanowić mogły jeden utwór w konwencji *mansöngur*, a więc poezji o typowo miłosnym a nawet erotycznym zabarwieniu. Do przeciwnych wniosków doszła badająca ostatnio powyższe strofy H. O'Donoghue, *Skaldic verse and the poetics of saga narrative*, Oxford 2005, s. 122–125, która uważa, że należały one do różnych tradycji i pierwotnie mogły dotyczyć różnych motywów. Z drugiej strony O'Donoghue sugeruje, iż strofa Björna Asbrandssona, w której wymieniony jest Styrbjörn, mogła należeć do autobiograficznego poematu, także o miłosnym wydźwięku. Z racji tego, że kwestie te, choć ważne i interesujące, mają w tym miejscu charakter drugorzędny, zostanie im — oraz tezom O'Donoghue — poświęcone osobne wystąpienie.

¹⁵ W szczególności sposób treści strofy oraz konstrukcja sagi nie pozwala zgodzić się z poglądem H. O'Donoghue, op. cit., s. 124–125, która twierdzi, że strofa ta nie ma nic wspólnego z motywem Björna w grocie.

¹⁶ Oddr Snorrason, *Saga Óláfs Tryggvasonar* c. 32, wyd. F. Jónsson, København 1932, s. 107: *I þann tíma er rikri yfir Noreg Håkon jarl, var Eyrikur kongr i Suiþjóð, eftir þa frega orosto, er hann hafði are vid Styrbjorn oc*

Oddr nie tylko nawiązał do pirackich dokonań Styrbjörna, ale także powierzył zwycięstwo króla Szwecji — wątek ten podejmą chętnie kolejni sagamandrzy — interwencji Odyna i innych sił diabelskich. Warto już tu wspomnieć o intencjach, które towarzyszyły Oddrowi, gdy nawiązywał do konfliktu między Styrbjörnem a Erykiem. Otóż dla autora sagi najważniejszą informacją był fakt małżeństwa Eryka z Sygrydą Strorradą, którą chciał dla siebie także główny bohater sagi, Olaf Tryggvason. Widać dość wyraźnie, że Eryk interesuje Oddra wyłącznie ze względu na osobę Sygrydy. Chcąc przybliżyć osobę króla Szwecji czytelnikowi, przywołuje na pierwszym miejscu właśnie jego walkę ze Styrbjörnem i oddanie się tajemnym, złym siłom, które w ciągu 10 lat miały zawłaszczyć sobie jego życie. Taki schemat obserwujemy już w rozdziale 5 sagi¹⁷. Wojna jaką król Szwecji odbył ze swoim bratankiem była zapewne motywem szczególnie godnym zapamiętania i to z dwóch powodów. Bitwa między oponentami była dla nich okazją wykazania wojennych talentów, ale dla Oddra liczył się jeszcze jeden szczegół, mianowicie interwencja Odyna po stronie Eryka. Dla autora, piszącego historię życia króla-misjonarza, wątek tego rodzaju miał szczególną wartość. Dzięki niemu, mógł wykazać, że nawet tak sławny i waleczny król jak Eryk tkwił w błędzie pogaństwa, które skutecznie zwalczał dopiero główny bohater sagi.

O Styrbjörnie pamiętał także Saxo Gramatyk, co pozostawiło swój ślad w jego „Gesta Danorum”. Przytaczałem już część tej historii, wedle której Styrbjörn miał być pozbawiony królestwa w Szwecji i szukać pomocy u Haralda Sinozębego. Sojusz jaki obaj zawarli miał być potwierdzony przez ślub króla Danii z siostrą szwedzkiego królewicza Gyriðą¹⁸ i przekazaniem Styrbjörnowi władzy w Jomsborgu, gdzie miała stacjonować słynna bitna drużyna¹⁹.

Saxo dalej odwołuje się do dalszych losów Styrbjörna, które sprowadzały się do chęci odzyskania utraconej pozycji w Szwecji:

„Styrbjörna prowadziło pragnienie zemsty i chęć odpłacenia za zło, które mu wyrządzono, wezwał on Haralda aby go wsparł i wyzwolił swój gniew w pamiętnej porażce przeciw znieawidzonym rządóm Eryka”²⁰.

Według Saxa, Harald ostatecznie nie wsparł sojusznika, gdyż w tym samym czasie musiał stawić czoła armii cesarza Ottona. To nie zniechęciło samego Styrbjörna, który tymczasem:

„Zachęcony śmiałością swych wojowników²¹, nierozważnie powierzył swoje szczęście odwadze towarzyszy i zmierzał ku swej zgubie pozwalając swej głupiej odwadze uniemoż-

fekfigri med þeim hætti að Odiner gafhonum figrin, enn hann het þui till at hann gaff Odineri eftir hit tjunda ár, oc síðann var hann kalaðr Eyrikur hann Sigursælli. Þessi Styrbjorn var allra manna vaskafrt oc agætatur af herskap sinnom. Hann hafði sua mikín heri motti kongi, þa er hann geck a land i Sviarji, at Eyrikur kongr óttadrift mikid hans afl. Ena sua seigja mann, at sua mikill dieful skapurfylgdi at þua luti lid hans, felldi Eyrikur kongr. Enn at lyckrum fell alt lid hans oc sua fjalfr Styrbjorn.

¹⁷ Oddr Snorrason c. 5, s. 12.

¹⁸ Wątek ten jako jedyny podaje właśnie Saxo, wielu badaczy między innymi z tego powodu, uważa jego przekaz za mało wiarygodny.

¹⁹ *Saxonis Gesta Danorum* I, X, c. II, wyd. J. Olrik, H. Ræder, Hauniae 1931, s. 271.

²⁰ *Saxonis Gesta Danorum*, s. 271: *Inter haec Sturbiornus, ultionis aculeo lacessente, acceptam iniuriam pensare cupiens, Haraldo in opem accito, memorem damnorum iram adversus invisam Erici dominationem destrinxit.*

²¹ Być może Jomswikingów, Saxo jednak nie mówi tego wprost.

liwić swój powrót [do władzy]. Doprowadził do bitwy zbyt śpiesznie, ta szwedzka ekspedycja zakończyła się ze względu na jego brak rozwagi katastrofą i on sam poległ²².

W nauce słusznie podnoszono wydatnie posuniętą niedbałość Saxa co do chronologii opisywanych wydarzeń²³. W jego przekazie najważniejsze jest jednak co innego. Duński kronikarz, podobnie jak Oddr Snorasson, pamięta Styrbjörna głównie ze względu na jego konflikt z Erykiem. Konflikt, który dla młodego królewicza zakończył się tragicznie. Nowe szczegóły, które Saxo dodaje czyli sojusz z Haraldem Sinozębym oraz dowodzenie garnizonem w Jomsborgu, co warto podkreślić, w konstrukcji autora pełnią drugorzędną rolę. Mimo to są one ważne, gdyż po raz pierwszy wiążą Styrbjörna z Jomsborgiem i drużyną tam stacjonującą. Poniżej wypadnie się jeszcze zastanowić nad okolicznościami, które ka-zały przypisać Szwedowi nowe i intrygujące wątki.

Osobę Styrbjörna wspomina także „Fagrskinna”. Jej autor czyni to przy okazji opisu układu między Swenem Widłobrodym a Burysławem, zawartego z inicjatywy Sigvaldiego. Układ ten przypieczętowano dwoma małżeństwami, mianowicie Swena z Gunnhildą, córką Burysława oraz króla Vindlandu z Pyrą, siostrą Swena, która *hafði fyrr verit gipt Styrbirni syni Ólafs Sviakonungs*²⁴. Całkiem możliwe, że autor „Fagrskinny” zaczerpnął tę informację, podobnie jak całą historię o układzie między Swenem a Burysławem, z jednej ze starszych redakcji „Jómsvikinga saga”.

Styrbjörna zna również Snorri Sturlusson. „Haralds saga gráfeldar”, będąca częścią jego „Heimskringli”, jeden z rozdziałów poświęca Haraldowi grenski²⁵, który wygnany przez synów Eryka Krwawy Topór znalazł schronienie w Szwecji. Tam czas spędzał na organizowaniu wypraw wikińskich, w których brał udział także jeden z czołowych szwedzkich możnych Skōglar–Tosti. Jego córka miała być żoną króla Eryka Zwycięskiego. Ten zaś, jak podaje Snorii, miał umrzeć z powodu choroby, 10 lat po tym jak poległ Styrbjörn²⁶.

²² *Saxonis Gesta Danorum*, s. 271–272: *Interea Sturbiornus, contumeliosa militum adhortatione compulsus, fortunam suam temere sociorum fortitudini credidit inique proprium exitum ruens regiarum partium reditum solida praecessit audacia. Bellum enim praeproperè ausus, rebus Sueonum per incuriam lacescit, occiditur. Et sane hostilibus gladiis ultro iugulum subicit, quisquis in urgenti aliquo discrimine magis alienae temeritati quam propriae obsequitur providentiae.*

²³ G. L a b u d a, op. cit., s. 288. Cf. także H. K u h n, *Saxo Grammaticus*, „Scandinavian Studies” t. LXVIII, 1996, z. 2, s. 249.

²⁴ *Fagrskinna. Kortsfattet norsk kongesaga*, wyd. P. A. M u n c h, C. R. U n g e r, Christiania 1847, s. 43.

²⁵ Harald był ojcem króla Norwegii Olafa Świętego.

²⁶ *Haralds saga gráfeldar* 11 [w:] Snorre Sturlason, *Heimskringla eller Norges Kongesagaer*, wyd. C. R. U n g e r, Christiania 1868, s. 119: *Guðröður konungur Bjarnarson hafði sér fengið gott kvánfang ok makligt. Þau áttu son er Haraldr hét. Hann var sendr til fósturs upp á Grenland til Hróa hins hvíta, lends manns. Sonr Hróa var Hrani hinn víðförli. Váru þeir Haraldr mjök jafnaldrar ok fóstbræður. Eptir fall Guðröðar föður síns flýði Haraldur er kallaður var hinn grenski fyrst til Upplanda og með honum Hrani fóstri hans og fáir menn með þeim. Dvaldist hann þar um hrð með frændum sínum. Eiríks synir leituðu mjök eptir þeim mönnum er í sökum voru bundnir við þá og þeim öllum mest er þeim var uppreistar at ván. Það réðu Haraldí frændr hans og vinir að hann færi orlandi í brott. Haraldr grenski fór þá austr til Svíþjóðar og leitaði sér skipanar og að koma sér í sveit með þeim mönnum er í hernað fóru og fá sér fjár. Haraldr var hinn gerviligsti maðr. Tósti hét maðr í Svíþjóð er einn var ríkastr ok göfgastr í því landi, þeirra er eigi bæru tignamafn. Hann var hinn mesti hermaðr ok var löngum í hernaði. Hann var kallaðr Skōglar–Tósti. Haraldr grenski kom sér þar í sveit ok var með Tósta um sumarit í víkingu og virðist Haraldr hverjum manni vel. Haraldr var eptir um veturinn með Tósta. Sigríðr hét dóttir Tósta, ung ok fríð ok svarkr mikill. Hon var síðan gipt Eiríki Sviakonungi hinum sígursæla ok var þeirra sonr Ólafr scenski er síðan var konungr í Svíþjóð. Eiríkr varð sóttuauðr at Uppsólum tíu vetrum síðar en Styrbjörn féll.*

Snorri, podobnie jak Oddr, pamięta o Eryku Zwycięskim głównie przez pryzmat jego żony Sygrydy. Jeśli chce powiedzieć coś więcej o królu Szwecji, to też nawiązuje do wojny ze Styrbjörnem. Dalsze odwołania do osoby szwedzkiego królewicza znajdujemy też w „Heimskringli”, ale tym razem w „Ólafs saga Helga”. Rozdział 71 sagi opowiada o poselstwie Norwega Hjalte Skeggjasona, który starał się doprowadzić do pokoju między Olafem II Haraldssonem a Olafem Sköttkonungiem²⁷. Mediacji tej sprzyjała Ingegerd, córka króla Szwecji, ten jednak pałał zbyt wielkim gniewem w stosunku do władcy Norwegii, stąd widoki na zawarcie porozumienia były mizerne. W argumentacji króla Szwecji i jego córki pojawia się za przyczyną Snorriego osoba Styrbjörna i wydarzeń, w których miał brać udział. Gdy Olaf tłumaczył Hjaltemu przyczyny przewagi władców Szwecji nad panującymi w Norwegii miał też powiedzieć: „Harald Gormsson przyłączył Norwęgę do swych posiadłości i zmusił do płacenia trybutu. A my uważamy że królowie Uppsali dysponują większą siłą i cieszą się większym uznaniem niż Harald, gdyż kiedy nasz krewniak Styrbjörn podporządkował go sobie i uczynił swoim człowiekiem, wówczas Eryk Zwycięski, mój ojciec, ugiął głowę Styrbjörna gdy doszło do pojedynku między nimi”²⁸.

W tym samym rozdziale, gdy Ingegerd próbowała namówić ojca na pokój z Norwegami, miała stwierdzić, że jego uwaga powinna skupić się na wschodnich krajach, które „kiedyś należały do szwedzkich królów i które ostatnio podporządkował także Styrbjörn”²⁹.

Snorri nie tylko nawiązuje do motywów znanych nam już z sag, czyli związków Styrbjörna z Haraldem, czy też jego przegranej walki z Erykiem. Dowiadujemy się też rzeczy nowych. Styrbjörn miał z sukcesami najeżdżać wschodnie wybrzeża Bałtyku i — być może dalej — na Rusi. Ponadto Snorri chce aby czytelnik odniósł wrażenie, że pamięć o tragicznym losie krewniaka była żywa na szwedzkim dworze i do jego czynów nie raz się odwoływano. To w jaki sposób o śmierci Styrbjörna mówi Snorri w „Haralds saga gráfeldar”, każe wierzyć, że pamięć o przegranej bitwie szwedzkiego królewicza była powszechna na tyle, że służyła jako wygodny odnośnik chronologiczny.

Osobę Styrbjörna przywołuje także „Knytlunga saga”. Rozdział 2 jej autor poświęcił czynom Haraldra Sinozębego w Szwecji:

„W czasie rządów króla Haraldra Gormssona Styrbjörn, syn Olafa Bjarnarsona, króla Szwedów, rozpoczął urządzić wyprawy na wschód przez Bałtyk i najechał Danię, czyniąc króla Haraldra Gormssona więźniem. Wówczas król Harald dał mu swą córkę Pyrę za żonę i wyruszył ze Styrbjörnem do Szwecji. Zanim znaleźli się na wybrzeżu, Styrbjörn spalił wszystkie swoje okręty i kiedy król Harald zdał sobie sprawę, że Styrbjörn nie ma już floty pożeglował swoimi łodziami poprzez jezioro Mälaren z powrotem do Danii. Styrbjörn

²⁷ Na temat negocjacji norwesko-szwedzkich cf. O. M o b e r g, *Olav Haraldsson, Knut den Store och Sverige. Studier i Olav den Heliges förhållande till de Nordiska grannländerna*, Lund 1941, s. 88–147; S. B a g g e, *Society and Politics in Snorri Sturluson's Heimskringla*, Berkeley–Los Angeles–Oxford 1991, s. 101–102.

²⁸ *Ólafs saga helga* 71 [w:] Snorre Sturlason, *Heimskringla eller Norges Kongesagaer*, s. 277: *Lagði þá Haraldr Gormsson Noreg við sitt ríki ok skattgildi. Ok þótti oss þó Haraldr konungr Gormsson vera minni fyrir sér en Uppsala-konungar því at Styrbjörn frændi vórr kúgaði hann ok gerðist Haraldr hans maður en Eitkr hinn sigrsæli faðir minn steig þó yfir höfuð Styrbirni þá er þeir reyndu sín á milli.*

²⁹ *Ólafs saga helga* 71 [w:] Snorre Sturlason, *Heimskringla eller Norges Kongesagaer*, s. 278: *er átt höfðu hinir fyrri Svíakonungar ok nú fyrir skömmu lagði undir sig Styrbjörn frændi vórr.*

walczył pod Fyrisvellir przeciw swemu wujowi Erykowi Zwycięskiemu i poległ tam wraz z większością swoich ludzi, choć część z nich zdołała uciec³⁰.

Po raz kolejny mamy do czynienia z nawiązaniem do konfliktu między Styrbjörnem a Erykiem Zwycięskim, konfliktu, w którym swoją rolę miał także odegrać Harald Sinozęby.

Do osoby Styrbjörna nawiązuje także „Eyrbyggja saga”, to właśnie jej przekaz jest nośnikiem strofy Björna Asbrandssona, która ma dotyczyć bitwy pod Fyrisvellir. W rozdziale 29 saga nawiązuje do konfliktu między skaldem a Poroddem. W konflikt ten, wyrosły na bazie kontaktów Björna z Purid, żoną Porodda, szybko zostały wmieszane inne osoby. Na dodatek temperatura sporu rosła tak szybko, że, jak można się było spodziewać, doszło do drastycznych rozwiązań. Björn został napadnięty i w krótkiej walce zdołał pokonać i zabić napastników. Mimo rekompensaty, skald został skazany na þingu na banicję. Wówczas:

„Björn przekroczył ocean i podążył na południe do Danii a stąd jeszcze dalej, do Jomsborga. W tym czasie Palna–Toki przewodził Jomswikingom. Björn dołączył do nich i szybko stał się wśród nich mistrzem. On był w Jomsborgu w czasie gdy Styrbjörn podbił gród i podążył do Szwecji, gdzie Jomswikingowie wsparli Styrbjörna. On wziął udział także w bitwie pod Fyrisvellir gdzie Styrbjörn poległ a on uciekł w las z innymi Jomswikingami. Tak długo jak Palna–Toki żył, Björn był przy nim i był uważany za człowieka o silnym charakterze i najodważniejszego w niebezpiecznych sytuacjach³¹.”

Jako zupełnie poboczny, wątek ten przez autora sagi nie jest już dalej rozwijany. Sagamandrowi nawet nie zależało, wbrew opinii Gerarda Labudy³², na szukaniu jakiegoś potwierdzenia pobytu Björna w Jomsborgu. Strofa skalda, odwołująca się do jego kontaktów ze Styrbjörnem, znalazła się, jak można się było przekonać, w zupełnie innym miejscu sagi, w zupełnie innym kontekście, w końcu, umieszczona została tam w zupełnie innym celu.

Wreszcie najbardziej rozwiniętą formułę legendy o Styrbjörnie i jego związkach z Jomsborgiem przedstawia „Styrbjarnar þáttir Svíakappa³³”.

Autor opowiadania zaczyna od dokładnego opisu genealogicznego. Dowiadujemy się, że krajem Svaewów rządzą bracia Eryk i Olaf, synowie Björna Starego. Żoną Olafa była Ingibjörg, córka jarla Þranda. Ich synem był właśnie Styrbjörn. Gdy Olafa otruto

³⁰ *Knytlínga saga* c. 1, *Danakonunga sögur*, wyd. B. Guðnason, *Islensk Fornrit t. XXXV*, Reykjavík 1982, s. 94–95: *Dögum Haralds konungs Gormssonar var Styrbjörn inn sterki í hernaði í Austrveg. Styrbjörn var son Óláfs Bjarnarsonar Svíakonungs. Styrbjörn kom með her sinn í Danmörk ok fékk handtekit Harald konung. Þá gipti Haraldr honum Þyri, dóttur sína, ok fór sjálf til Svíþjóðar með Styrbirni. Styrbjörn brenndi öll skip sín, áðr hann gengi á land upp. En er Haraldr konungur verðr þess varr at Styrbjörn er skipalauss, þá helt hann sínum skipum út á Löginn ok stóan í braut ok aprt til Danmerkr. Styrbjörn barðisk á Fyrisvöllum við Eirík inn sigrsæla Svíakonung, föðurbróður sinn. Þar fell Styrbjörn ok mestr hluti liðs hans, en sumt flýði.*

³¹ *Eyrbyggja saga*, s. 68: *Björn kom um haf fór hann suðr til Danmerkr ok þaðan suðr til Jómbsorgar. Þá var Pálnatóki fyrir Jómsvíkingum. Björn gekk þar í lög þeira ok var þar kappi kallaðr. Hann var þá í Jómbsorg er Styrbjörn enn sterki vann hana. fór Björn ok til Svíþjóðar er Jómsvíkingar veittu Styrbirni. Hann var ok í orustunni á Fyrisvöllum þá er Styrbjörn féll ok komst þaðan á skóg með öðrum Jómsvíkingum. Ok meðan Pálnatóki lifði var Björn með honum ok þótti hinn bezti drengur ok enn hraustasti í öllum mannraunum.*

³² G. Labuda, op. cit., s. 310.

³³ *Flateyjarbók. En samling af norske konge-sagær*, t. II, Kristiania 1862, s. 70–73.

w Uppsali, wówczas młody Styrbjörn przeszedł pod opiekę swego stryja Eryka³⁴. Ciągłe kłótnie z panującym królem a zarazem stryjem miały stanowić okres dorastania młodego królewicza. Gdy skończył 16 lat zdołał wymóc na Eryku 60 okrętów, dzięki którym miał szansę na rozpoczęcie samodzielnej kariery. Styrbjörn zaczął urządzać wikińskie wyprawy na wschodnie wybrzeża Bałtyku³⁵. Te przyniosły zapewne pierwsze spektakularne sukcesy, skoro *heriade þar ok skylldade menn uida til herfarar med ser*³⁶. Styrbjörn miał przebywać trzy lata *i Austrriki*. Następnie zdobył on *Jomsborg a Vinlande ok vard þar yfir hofdinge*³⁷. Z Vindlandu zaczął szwedzki królewicz niepokoić Danię co zmusiło Haralda Sinozębego do ułożenia się z nim. Układ potwierdzony został przez małżeństwo Styrbjörna z Pyrą, córką Haralda³⁸. W Jomsborgu miał syn Olafa zbierać wielką flotę. W jej skład miało wejść tysiąc okrętów. Gdy flota ta pojawiła się u wybrzeży Danii, przerażony Harald miał bez oporu dodać do tego kolejne dwieście i obiecać udział w planowanej wyprawie. A Styrbjörn *med öll þessi herskip til Suifiodar*³⁹.

Flota ta dopłynęła do szwedzkich brzegów z zamiarem uderzenia na Uppsalę. Dojścia do niej Eryk miał bronić w lesie Myrkvidr. Do bezpośredniego starcia obydwu armii, poprzedzonego spaleniem przez Styrbjörna swoich wszystkich okrętów, miało dojść w sąsiedniej dolinie Fyris. Trzydniowe zmagania nie przynosiły rezultatu⁴⁰. Wówczas obydwaj oponenti, Styrbjörn oraz Eryk, swoje losy powierzyli bogom, odpowiednio Thorowi oraz Odynowi. W razie zwycięstwa Eryk obiecał bóstwu oddać za dziesięć lat swoje życie⁴¹. Wsparcie Odyna okazało się dla losów bitwy decydujące. Harald, nie widząc szans na zwycięstwo, wsiadł na statki i uciekł do Danii⁴². Styrbjörn kontynuował walkę, w jej efekcie *þar fell hann ok allt lid hans*⁴³.

„Styrbjarnar þáttur Svíakappa” przytacza też strofy skaldów, które w opowiadaniu tym mają potwierdzać jego narrację. Strofy wymieniające Styrbjörna prezentowałem już wyżej. W tym miejscu warto jeszcze przytoczyć dwie *vísur*, które autor þáttur przypisuje Þorvalldowi Hialltasonowi:

*Farið til Fýrisvallar,
folka tungls, hvern's hungrar,
vörðr, at virkis garði
vestr kveldriðu hesta;*

*þar hefr hreggdrauga höggvit,
hóllaust es þat, sólar
elfar sktöðs fyr ulfa
Eiríkr í dyn geira*⁴⁴.

³⁴ *Flateyjarbók*, s. 70: *Fra þui er at segja at Æirekr ok Olafr redu Suiauelldi synir Beomnar hins gamla. Olafr atti Ingibiorgu dottur Þandar Sulu jarlls. Ulfr het bridir hennar. Beomn het son Olafs ok Ingibiargar. Olafr vard braddaur af eitri undir bordu at Uppsolum. Æirekr fædde Beomn upp med. hird sinne eptir er fadir hans var andadr.*

³⁵ *Ibidem*, s. 70.

³⁶ *Ibidem*, s. 71.

³⁷ *Ibidem*, s. 71.

³⁸ *Ibidem*, s. 71: *hann for nu i vestrviking, i Danmork gerde hann ufrid mikinn. Þat vard at sætt vid Dane at hann gek at æiga Pyri dottur Haralldz Gormssonar.*

³⁹ *Ibidem*, s. 71.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 72.

⁴¹ *Ibidem*, s. 72: *Styrbeomn blotade þa Þór — — þa nott hina somu gek Æirekr i hof Odins ok gafst honum til sigurs ser ok kuat a tíu vetra sins dauda.*

⁴² *Ibidem*, s. 72: *Haralldr konungr ser þat lagde hann a flotta ok. aler Danir ok hofdu syn sina þegar þeir komu a brou þadan er spiot hafde komit ok flogit yfir þa, þeir komu til Danmerkr.*

⁴³ *Ibidem*, s. 73.

⁴⁴ F. Jónsson, *op. cit.*, s. 111.

„Ten obrońca luminarza bitwy [tarcza<wojownik], poszedł do doliny Fyris na zachód od wału obozu, który poczuł głód konia nocnego jeźdźca [wilka]; tam Eryk w hałasie włóczy [bitwa] ścinał pnie burzy słońc poszycia rzeki [statek<tarcze<bitwa<wojownik] dla wilków”.

*Ilt varð elfar fjalla
audkveðjundum beðjar
til Svíþjóðar síðan
sveim⁴⁵ víkinga heiman;*

*þat eitt lifir þeira,
þeir hófðu lið fleira,
gótt vas, hers, at henda
hundings⁴⁶, es rann undan⁴⁷.*

„Zły był później tumult wikingów znad górskiej rzeki do chętnie witanych pieleszy w Szwecji; tylko ci z wojska Hundinga przeżyli, którzy uciekli, łatwo było ich pochwycić”.

Powyższe strofy autor *þátrr* umieścił tuż po opisie bitwy pod Fyrisvellir. Ich układ w opowiadaniu sugeruje, że mogły pochodzić z tego samego wiersza. Słusznie jednak, zarówno przez F. Jónssona, jak i dziś, traktowane są one jako *lausavísur*. To oznacza, że kwestia, czy traktują one o jednym i tym samym wydarzeniu nie jest oczywista. Pierwsza ze strof bardzo dokładnie określa miejsce bitwy oraz jednego z jej uczestników, druga strofa to już same ogólniki, czyli bliżej nieokreśleni wikingowie przybywający do Szwecji. Gdyby druga strofa także miała dotyczyć bitwy pod Fyrisvellir, należałoby oczekiwać bardziej konkretnych okoliczności miejsca niż *til Svíþjóðar*. Jeśli, jak chcą tego badacze⁴⁸, mamy jednak do czynienia z jednym poematem, wówczas należałoby raczej odwrócić kolejność strof. W ten sposób uzyskalibyśmy jakiś sensowny układ. Oto skald przedstawia grupę wikingów, atakujących Szwecję, w strofie drugiej dowiadujemy się, że zdecydowali się zaatakować dolinę Fyris (celem był zapewne wspomniany w strofie obóz) gdzie doszło do spotkania z Erykiem i jego armią. Obracamy się jednak w kręgu spekulacji a sprawę utrudnia fakt, że nic więcej o skaldzie nie wiadomo.

Jak wspomniałem wyżej, legenda o Styrbjörnie wzbudzała żywe zainteresowanie badaczy polskich i zagranicznych. We współdziałanie szwedzkiego królewicza z Haraldem Sinozębym, który miał wesprzeć go w walce o tron, wierzył Kazimierz Wachowski⁴⁹. Więcej uwagi osobie Styrbjörna poświęcił Józef Widajewicz w artykule poświęconym podbojowi Pomorza przez Piastów⁵⁰. Badacz ten, zakładając wiarygodność „Styrbjarnar þátrr Svíakappa”⁵¹ sądził, że szwedzki królewicz zdobywał Jomsborg jedynie w celu zgro-

⁴⁵ Przeciwnie niż G. Labuda (op. cit., s. 301), opowiadam się tutaj jednak za interpretacją F. Jónssona, który umieszcza tu słowo *sveim* — tumult, wbrew wprowadzonemu przez O. Moberga *sveims* — morski dom (?). Tymczasem w wersji F. Jónssona uzyskujemy *sveim elfar fjalla víkinga* — tumult wikingów znad górskiej rzeki czyli bitwę, najazd.

⁴⁶ W edycji F. Jónssona, op. cit., s. 111, fraza *hundings* zastąpiona jest przez *hundmargs*, przez co zmieniony jest w niewielkim stopniu sens strofy. Słowo *hundmargr* oznacza bowiem „niezliczony” i w takim wypadku uzyskujemy tłumaczenie *hundmargs hers* — niezliczonego wojska. Być może F. Jónsson tą zmianą chciał uniknąć kontrowersji związanych z identyfikacją tajemniczego Hundinga. Cf. G. Labuda, op. cit., s. 300.

⁴⁷ F. Jónsson, op. cit., s. 111.

⁴⁸ L. Koczy, op. cit., s. 10; G. Labuda, op. cit., s. 299.

⁴⁹ K. Wachowski, *Jomsborg. Normanowie wobec Polski w X wieku*, Warszawa 1914, s. 9.

⁵⁰ J. Widajewicz, *Najdawniejszy Piastowski podbój Pomorza*, „Slavia Occidentalis” t. X, 1931, s. 13–117.

⁵¹ Ibidem, s. 69.

madzenia sił potrzebnych do odzyskania władzy w Szwecji⁵². Akcję Styrbjörna wiązał Widajewicz z domniemanym sojuszem Haralda Sinozębego i Włodzimierza Wielkiego przeciw Mieszkowi I⁵³. W innym swoim artykule Widajewicz uznawał za fakt jarlostwo Styrbjörna w Wolinie, które zakończyła bitwa pod Fyrisvellir w roku 985⁵⁴. Do osoby Styrbjörna, pisząc o okolicznościach małżeństwa córki Mieszka I z Świętosławą, nawiązał także Stanisław Zakrzewski. Badacz ten uważał, że Duńczycy próbowali zapobiec polsko-szwedzkiemu sojuszowi. Stąd Harald Sinozęby wyprawił się przeciw Szwecji a wspierał go właśnie Styrbjörn. Ten ostatni miał być wcześniej osadzony przez króla Danii w Jomsborgu. Również Zakrzewski za pewnik przyjmował przekaz sag, stąd przywołuje on motyw pomocy bogów dla stron walczących pod Fyrisvellir. Tam zwyciężył Eryk a po 10 latach po jego duszę zwrócił się Odyn⁵⁵.

Znacznie więcej miejsca historii Styrbjörna i jego związkom z Jomsborgiem poświęcił w swojej pracy Leon Koczy. Również on nie miał zastrzeżeń co do jarlostwa szwedzkiego królewicza w Jomsborgu, co więcej, dzięki żmudnej analizie, datował pobyt Styrbjörna w Wolinie na lata 987–989⁵⁶. W swej analizie Koczy skupił się na trzech kwestiach: 1) bitwie pod Fyrisvellir między Styrbjörnem a Erykiem; 2) pobycie Styrbjörna w Jomsborgu; 3) dacie najazdu jarla i jomswikingów na Szwecję⁵⁷. W sprawie samej bitwy Koczy stwierdził, że współczesne źródła, które przytoczył (poezja skaldów, inskrypcje runiczne), nie potwierdzają ani faktu starcia Styrbjörna z Erykiem pod Fyrisvellir ani udziału w niej wojowników z Jomsborga. Koczy słusznie zauważył, że wydarzenia te potwierdzenie znajdują dopiero w sagach⁵⁸. Mimo to, wśród wniosków, jakie zdołał ten badacz wysunąć jedynie na podstawie kilku strof skaldów i runicznych inskrypcji, znajduje się stwierdzenie, że w bitwie pod Fyrisvellir zwycięstwo nad Styrbjörnem odniósł Eryk⁵⁹. Świadomy istniejących wątpliwości, badacz ten nie wahał się skojarzyć bitwy pod Fyrisvellir ze wzmiankowanym przez inskrypcje starciem pod Starą Uppsalą⁶⁰. Koczy poddał też analizie przekazy sag, które wspominają o szwedzkim królewiczu⁶¹. Głównie interesowały go te, które nawiązywały do pobytu Styrbjörna w Jomsborgu („Gesta Danorum”, „Styrbjarnar þátttr Svíakappa”, „Eyrbyggja saga”). Ich analiza⁶² pozwoliła Koczemu na określenie pobytu Styrbjörna w Jomsborgu jedynie jako przypuszczenie⁶³, choć, jak można się było wyżej przekonać, nie przeszkodziło mu to w podjęciu zręcznej próby chronologicznego usystematyzowania biegu wydarzeń. Styrbjörn miał w latach 987–989 przebywać w Jomsborgu, tu miał dostać się przez Danię, którą w 986 r. opuścił wraz z Haraldem Sinozębym i najwcześniej w tym roku podjął wyprawę przeciw Erykowi Zwycięskiemu⁶⁴.

⁵² Ibidem, s. 75.

⁵³ Ibidem, s. 74.

⁵⁴ J. Widajewicz, *Burysław*, „Rocznik Gdański” t. VII–VIII, 1933–1934, s. 33.

⁵⁵ S. Zakrzewski, *Bolesław Chrobry Wielki*, wyd. II, Kraków 2006, s. 162.

⁵⁶ L. Koczy, op. cit., s. 7, 38.

⁵⁷ Ibidem, s. 10.

⁵⁸ Ibidem, s. 16.

⁵⁹ Ibidem, s. 17.

⁶⁰ Ibidem, s. 17–19.

⁶¹ Ibidem, s. 20–32.

⁶² Ibidem, s. 32–36.

⁶³ Ibidem, s. 40.

⁶⁴ Ibidem, s. 38–39.

Styrbjörnowi osobne wystąpienie poświęcił także Gerard Labuda⁶⁵. Badacz ten postanowił prześledzić, w jaki sposób kształtowała się legenda o niewątpliwie historycznej — nawet zdaniem Labudy⁶⁶ — postaci jaką był Styrbjörn. Przytoczył on znane nam przekazy o szwedzkim królewiczu, od sagi Oddra poczynając a na „Styrbjarnar þáttir Svíakappa” kończąc⁶⁷. Następnie Labuda przywołuje nawiązujące do zagadnienia strofy skaldów⁶⁸. Są tu więc *lausavísur* Þorvallda Hialltasona, przez Labudę traktowane jako jeden wiersz i to w kolejności strof przedstawionych przez *þáttir*, anonimowy „Danir”, strofa Þorleifa jarlaskálda Raudfeldarsona poświęcona Swenowi Widłobrodemu, w końcu *lausavísa* Björna Asbrandssonar. Przegląd źródeł pozwolił Labudzie, przeciwnie do badaczy przedwojennych, uznać, że to co źródła mówią o pobycie Styrbjörna w Jomsborgu jest wierutną bajką⁶⁹. Owszem, zdaniem Labudy, mógł tam się pojawić w charakterze gościa lub rozbójnika, ale z pewnością nie w charakterze dowódcy (jarla) Jomsborga⁷⁰.

Tekst Labudy to przede wszystkim zgrabna analiza poszczególnych przekazów sag i kronik. Do jakże efektownej konstrukcji, gdzie jasno jedno z drugiego wynika, dorzuciłbym jedynie uwagę, że datacja „Styrbjarnar þáttir Svíakappa” dalej pozostaje problematyczna⁷¹. Opowiadanie to znamy z bardzo późnego rękopisu, stąd kategoryczne stwierdzenie Labudy o starszeństwie *þáttir* względem „Knytlinga sagi” i datowanie tego pierwszego na około 1220 r.⁷² budzi wątpliwości. Współcześnie nieznacznie przesuwa się datę powstania samej „Knytlinga sagi”, która zdaniem niektórych badaczy mogła powstać około lub tuż po 1250 r.⁷³ Ponadto jej tekstowa zależność od *þáttir* może być jednak pozorna i to z dwóch powodów. Po pierwsze autor sagi w wyraźnie skrótowy sposób przedstawia wszystkie wątki związane z osobą Haralda Sinozębego, po drugie, to że wspomina o Styrbjörnie mogło być wynikiem raczej powszechnej znajomości rodzącej się o nim legendy. Z nią mógł autor sagi zetknąć się także na duńskim dworze i na swój sposób przerobić ją na Islandii.

Natomiast szerszego komentarza wymaga analiza wierszy skaldów, której dokonał Gerard Labuda. Zwróciłem już wyżej uwagę na wątpliwości związane z kategorycznym traktowaniem strof przypisywanych Þorvalldowi Hialltasonowi, jako jednego poematu. Ponadto lansowany z entuzjazmem przez niego zapis strof w wersji zaproponowanej przez O. M o b e r g a, nic tak naprawdę nie wnosi do tematu. Bez względu na to, którą z wersji przyjmujemy, czy tą Jónssona czy Moberga, musimy uznać, że powyższe *lausavísur*, wbrew intencjom autora *þáttir*, nie potwierdzają historii o walce Eryka ze Styrbjörnem.

Jeszcze większe zastrzeżenia budzi sposób w jaki wykorzystano anonimową strofę pochodzącą ze „Styrbjarnar þáttir Svíakappa”, funkcjonującą pod nazwą „Danir”. Labuda, wbrew wcześniejszym sądom C. W e i b u l l a i Leona Koczego, sprzeciwia się kojarzeniu wymienianego w strofie *Danmarkar dróttinn* z osobą Haralda Sinozębego, który

⁶⁵ G. L a b u d a, op. cit., s. 283–332.

⁶⁶ Ibidem, s. 284.

⁶⁷ Ibidem, s. 285–294.

⁶⁸ Ibidem, s. 299–311.

⁶⁹ Ibidem, s. 311.

⁷⁰ Ibidem, s. 312.

⁷¹ Cf. E. A s h m a n R o w e, op. cit., s. 107 przyp. 12, 420.

⁷² G. L a b u d a, op. cit., s. 292–293 i 308.

⁷³ Cf., *Knytlinga saga. The History of the Kings of Denmark*, wyd. H. P á l s s o n, P. E d w a r d s, Odense 1986, s. 18; R. M a l m r o s, *Knytlinga saga*, [w:] *Medieval Scandinavia. An Encyclopedia*, New York 1993, s. 360.

miałby korzystać z pomocy Styrbjörna w momencie buntu swego syna Swena⁷⁴. Jego zdaniem z treści strofy wynika, że Harald wziął udział w wyprawie jakichś wikingów a przecież w 986–987 roku jako starzec, na dodatek ranny, ani myślał o uczestniczeniu w jakiegokolwiek zbrojnej awanturze⁷⁵. Labuda proponuje za to skojarzyć tajemniczego króla ze Swenem Widłobrodym, który też został przecież w swoim czasie wygnany z ojcowizny⁷⁶. Na poparcie swojej tezy Labuda przywołuje strofę przypisywaną skaldowi Þorleifowi Raudfeldarsonowi, która mówi bardzo ogólnie o zbrojnych dokonaniach Swena w Anglii⁷⁷. Idąc dalej, badacz ten doszedł do wniosku że strofa Þorleifa i „Danir” to fragmenty jednego wiersza. Wiersz ten zaś pozwala się domyślać, że przebywającego na wygnaniu w Anglii w roku 994 Swena wspomagał Styrbjörn. Dopiero rok później miał szwedzki królewicz uderzyć na swego stryja⁷⁸. Do tego wystarczyły autorowi takie przesłanki jak: sześciogłoskowa budowa strof i wspomnienie osoby króla Danii⁷⁹.

Powyzsza konstrukcja dokonana została nie na podstawie merytorycznych przesłanek lecz po prostu intuicji autora. Ilość sylab (6) nie jest tu żadnym argumentem, gdyż liczba ta jest typową dla całości poezji tworzonej w metrum *dróttkvaett*, powszechnym dla wierszy komponowanych w X–XII w.⁸⁰ Brak też jakichkolwiek dowodów na to, że w obydwu strofach chodzi o tego samego władcę, Swena Widłobrodego. Labuda wpadł tu w pułapkę, gdyż negując treść „Styrbjarnar þátr Svíakappa”, chociażby w kwestii Jomsborga, w argumentacji na rzecz osoby Swena podpierał się treścią tego samego opowiadania. W końcu warto pamiętać, że „Danir” w tradycji został zapamiętany jako utwór anonimowy i żadne źródło nie daje powodu do wiązania go z Þorleifem Raudfeldarsonem⁸¹. Dlatego też należy zdecydowanie odrzucić tezę o wspólnym pochodzeniu obydwu strof, w konsekwencji brak argumentów na uznanie w *Danmarkar dróttinn* Swena Widłobrodego. Zastrzeżenia, o czym było już wyżej, budzi też wykorzystanie strofy przypisywanej Björnowi Asbrandssonowi, która — jak się zdaje — funkcjonowała w zupełnie innym niż dotąd sądzono kontekście. Konsekwencją niezbyt szczęśliwego wykorzystania strof skaldujących i całkowitej negacji przekazu kronik i sag było kategoryczne stwierdzenie, że motyw pobytu Styrbjörna w Wolinie jest wierutną bajką⁸².

O starciu Styrbjörna z Erykiem, w eseju poświęconym miejscu jakie w literaturze staronordyckiej zajmuje Uppsala, wspomniał także Dag S t r ö m b ä c k. Badacz ten ogólnie umiejscawia bitwę w końcowych latach X w. W jej trakcie król Szwecji miał pokonać atakujących go wikingów. Zdaniem autora, źródłami późniejszej legendy, której finalnym

⁷⁴ Ibidem, s. 305.

⁷⁵ Ibidem, s. 305.

⁷⁶ Ibidem, s. 307.

⁷⁷ Ibidem, s. 307. Według „Þorleifs þátr jarlaskálds”, opowiadania zawartego we „Flateyjarbók”, fragment ten miał pełnić rolę *stefu* (refrenu) większej, czterdziestostrofowej *drápy*, którą Þorleif miał skomponować na cześć Swena Widłobrodego. Niestety, ani autor *þátr*, ani inne źródła nie zachowały wiadomości o jakiegokolwiek strofie tego wiersza. Jak wiele innych, jeśli rzeczywiście istniał, nie zachował się do naszych czasów.

⁷⁸ Ibidem, s. 307.

⁷⁹ Ibidem, s. 307.

⁸⁰ Cf. R. F r a n k, *Old Norse Court Poetry. The Dróttkvaett Stanza*, London 1978. Cf. też J. L i n d o w, *Mythology and Mythography*, [w:] *Old Norse–Icelandic Literature. A Critical Guide*, wyd. C. C l o v e r, J. L i n d o w, London 1985, s. 24.

⁸¹ Nie czyni tego chociażby przywoływany tutaj *Þorleifs þátr jarlaskálds*, który jednak z drugiej strony nie wymienia wszystkich strof, które miał skomponować skald.

⁸² G. L a b u d a, op. cit., s. 311.

etapem jest „Styrbjarnar þáttur Svíakappa”, są zarówno współczesne inskrypcje runiczne z Hällestad i Sjörup jak i strofy skalda Þorvallda Hialltasona⁸³.

Lokalizacją bitwy w osobnym wystąpieniu zajęła się Thorgunn Snædal⁸⁴. Badaczka, prócz ogólnej prezentacji przekazów pisanych⁸⁵, skupiła się w pierwszej kolejności na inskrypcjach runicznych z Sjörup i Hällestad w Skanii, które mówią o bitwie, która została stoczona koło Uppsali (*vid Uppsala*). Snædal uważa, iż skoro wymieniane przez „Knyttlinga saǵę” i skalda Þorvallda Hialltasona Fyrisvellir należy lokować na południe od Starej Uppsali⁸⁶, w takim razie pojawia się zasadnicze pytanie, czy wspomniane inskrypcje nawiązują do tej samej bitwy. Badaczka ta sądzi, że nie da się datować owych inskrypcji bliżej niż na ok. 1000 r., choć być może są one parę dziesięcioleci starsze. To z kolei pozwala jej wierzyć, że poświęcono je w istocie uczestnikom bitwy pod Fyrisvellir⁸⁷. Wobec braku pewności samych runologów w kwestii datacji inskrypcji z Sjörup i Hällestad, o czym wspomina sama Snædal, trudno dziś rozstrzygnąć, na ile w istocie chodzi o tę samą bitwę. Badaczka słusznie natomiast wskazuje, że użyte przez Þorvallda Hialltasona określenie *Hunding* to nic innego jak synonim (*heiti*) morskiego wojownika⁸⁸. Czy jednak pod tym określeniem widział Styrbjörna już sam skald, jak chce tego Snædal, czy dopiero autor „Styrbjarnar þáttur Svíakappa”, jak chce tego na przykład Gerard Labuda⁸⁹, rozstrzygnąć nie podobna wobec braku informacji na temat samego Þorvallda jak i jego poezji.

Z perspektywy przekazów pisanych legendę o Styrbjörnie analizował Jan Paul Strid⁹⁰. Badacz ten, obszerniej niż Thorgunn Snædal, przedstawił poszczególne narracje⁹¹. Zwrócił uwagę, że w zasadzie wszystkie przekazy o szwedzkim królewiczu i jego życiu czerpały z ustnej tradycji, ewentualnie z zaginionych dziś relacji, których jednym z autorów mógł być Ari Þorgilsson⁹². Jednak schemat zaprezentowany przez Strida nie przekonuje do końca. Po pierwsze trudno zgodzić się z poglądem, że na kształt tradycji ustnej wpłynął jedynie sam Ari⁹³. Po drugie nie wiadomo, jakie miejsce w tym schemacie przypada strofom skaldów, które przecież są nieodłącznym elementem całej legendy. Wydaje się natomiast, iż jeśli Ari miał cokolwiek do powiedzenia o Styrbjörnie, to było to także, jak w przypadku innych przekazów, wynikiem działania ustnej tradycji, której — być może — ważnym elementem były strofy skaldów. Stąd wydaje się, że schemat zaproponowany przez Jana Paula Strida wymaga korekty, głównie pod kątem innego umiejscowienia tradycji ustnej względem przekazów pisanych, w tym domniemych prac Ariego Þorgilssona.

⁸³ D. Strömbäck, *Uppsala in Old Norse Literature, Proceedings of the Sixth Viking Congress*, red. P. Foote, D. Strömbäck, Uppsala 1971, s. 26–27.

⁸⁴ T. Snædal, „Han flydde inte vid Uppsala...”. *Slaget på Fyrisvallarna och några skånska runstenar*, „Ale. Historisk Tidskrift för Skåneland” 1985, s. 13–23.

⁸⁵ Ibidem, s. 15–18.

⁸⁶ Ibidem, s. 20.

⁸⁷ Ibidem, s. 21.

⁸⁸ Ibidem, s. 18–19.

⁸⁹ G. Labuda, op. cit., s. 301–302.

⁹⁰ J. P. Strid, *Kring Fyrisvallarna*, [w:] *Snorre Sturlasson och de isländska källorna till Sveriges historia*, red. G. Dahlbäck, Stockholm 1993, s. 64–83.

⁹¹ Ibidem, s. 65–78.

⁹² Ibidem, s. 78–79.

⁹³ Ibidem, s. 80.

Do tego co na temat Styrbjörna mówią sagi, nawiązał także Władysław Duczko⁹⁴. W jego artykule losy szwedzkiego królewicza są przedstawione w szerszym kontekście relacji politycznych w strefie bałtyckiej w drugiej połowie X w.⁹⁵ Taka perspektywa wydaje się jak najbardziej słuszna. Autor uważa, że Harald Sinozęby sprzymierzył się z krewniakiem Eryka aby wziąć rewanż za antyduński sojusz polsko-szwedzki⁹⁶. Na tą ciekawą tezę brak niestety pewnych dowodów źródłowych. Ponadto odnosi się wrażenie, że o ile dla Duczki udział Jomswikingów w konflikcie szwedzko-duńskim to wymysł sag, o tyle przymierze Haralda i Styrbjörna jest pewnikiem⁹⁷. Tymczasem obydwaj motywy to „produkt” tej samej grupy źródeł. Autor ten również zgadza się na udział Duńczyków (choć chyba nie samego Haralda) w bitwie pod Fyrisvellir, co miało być efektem wsparcia ze strony króla Danii. Do bitwy zdaniem Duczki, tak jak i większości badaczy, doszło w roku 985, zakończyła się ona wygraną Eryka i śmiercią Styrbjörna⁹⁸.

W końcu na historię o Styrbjörnie jako boczny element legendy o Jomswikingach wskazał ostatnio Leszek P. Słupcecki⁹⁹. Badacz ten wskazał, że bitwa pod Fyrisvellir, choć silnie zmitologizowana, należy do wydarzeń historycznych, co jego zdaniem poświadczają inskrypcje runiczne (Sjörup i Hällestad) oraz strofy Þorvallda Hialltasona¹⁰⁰. Natomiast, co podkreśla Słupcecki, związek tej bitwy, a tym samym samego Styrbjörna, z Wolinem tworzony był na podobnych zasadach, na jakich Jomsborg łączono w „Joms-wikingasaga” z bitwą pod Hjørungavåg¹⁰¹.

Jak widać, dotychczas historiografia na legendę o Styrbjörnie patrzyła poprzez pryzmat subiektywnej oceny źródeł o nim mówiącej. Ci, którzy zawierzali sagom (Widajewicz, Koczy) usilnie starali się jego losy, w tym pobyt w Jomsborgu, wpleść w bieg politycznych wydarzeń i wypracowaną już chronologię. Badacze niezwykle krytyczni wobec sag (Labuda), traktujący je jako zbiór fikcyjnych opowiadań, dochodzili do wniosku, że również losy Styrbjörna — postaci historycznej — w wersji sag muszą być uznane za fikcyjne a przez to nieużyteczne w analizie historycznej. W końcu trzecia grupa badaczy (Strömbäck, Snædal, Strid, Duczko, Słupcecki) postrzegają to, co o Styrbjörnie przekazały sagi jako przejaw legendy, tworzonej jednak na kanwie historycznych wydarzeń, przede wszystkim samej bitwy pod Fyrisvellir.

W zgodzie z tendencją wypracowaną przez tę ostatnią grupę badaczy, zamiast próbować rozstrzygać powyższą kontrowersję, uważam za bardziej zasadne spojrzenie na relacje źródłowe (zarówno fragmenty poezji jak i przekaz sag i kronik) jako na nośnik legendy i zastanowienie się nad czynnikami, które wpłynęły na jej kształt. Stąd dotychczasowe pytanie czy i w jakim charakterze Styrbjörn przebywał w Jomsborgu, powinno raczej zostać

⁹⁴ W. Duczko, *Continuity and Transformation: the Tenth Century AD in Sweden*, [w:] *The Neighbours of Poland in the 10th Century*, red. P. Urbaniczyk, Warsaw 2000, s. 7–36.

⁹⁵ Ibidem, s. 28–30.

⁹⁶ Ibidem, s. 29.

⁹⁷ Ibidem, s. 29.

⁹⁸ Ibidem, s. 29.

⁹⁹ L. P. Słupcecki, *Jom, Jomsborg, Wolin, Wineta w pieśniach skaldów, w islandzkich sagach i w łacińskich kronikach*, [w:] *Mare Integrans. Studia nad dziejami wybrzeży Morza Bałtyckiego*, red. M. Bogacki, M. Franz, Z. Pilarczyk, Toruń 2005, s. 47–62.

¹⁰⁰ Ibidem, s. 48–49.

¹⁰¹ Ibidem, s. 49.

zastąpione przez bardziej zasadne: dlaczego osobę szwedzkiego królewicza tworząca się o nim legenda wiązała właśnie z Jomsborgiem?

Fakt, że różne relacje na przestrzeni kilku wieków spisania tradycji o przeszłości, pamiętały o Styrbjörnie jest jak najbardziej znamieny. Począwszy od sagi Oddra Snorrasona a na „Styrbjarnar þátr Svíakappa” skończywszy, widać wyraźnie, że szwedzki królewicz zapisał się w pamięci potomnych. Na fakt tworzenia się legendy osnutej wokół jego osoby i jej kształt bez wątpienia musiały wpływać czyny Styrbjörna. Leon Koczy dość kategorycznie wystawił bardzo złą ocenę relacji Saxo Gramatyka. Zgadając się z poglądem nakazującym ostrożność w interpretacji „Gesta Danorum”, nie możemy stracić z widoku innej, istotnej perspektywy. Przekaz Saxa to przede wszystkim świadectwo żywotności legendy o Styrbjörnie, tym bardziej żywej, im autor więcej wnosil do niej „swojego”. Z tego punktu widzenia relacje wspominające Styrbjörna należy traktować równo, pamiętając przy tym o powodach, dla których szwedzki królewicz był przez nie przywoływany. Zastanawiać musi fakt, że sagi nie odwołują się do losów Styrbjörna bez powodu lub dla samej jego osoby. W tej kwestii nawet „Styrbjarnar þátr Svíakappa” nie pozostaje wyjątkiem. Oddr Snorrason czyni to aby przybliżyć swoim czytelnikom osoby Eryka Zwycięskiego i Sygrydy Storrady. Podobnie postąpił Snorri Sturluson. Saxo Gramatyk i autor „Knytlinga sagi” wymieniają osobę Styrbjörna ze względu na dokonania Haralda Sinozębego.

Pozornie mogłoby się wydawać, że utworem w pełni poświęconym Styrbjörnowi i spisany ze względu na jego dokonania jest „Styrbjarnar þátr Svíakappa”. Pogląd ten traci na oczywistości, jeśli weźmiemy pod uwagę powody, które przesądziły o umieszczeniu go — tak jak innych *þættir* — przez Jóna Hákonarsona w wersji „Sagi o Olafie Świętym” znanej z kodeksu „Flateyjarbók”. Sagi poświęcone Olafom Tryggvasonowi i Haraldssonowi, władcom sławionym w pierwszym rządzie za ich zasługi dla chrystianizacji Norwegii, zostały przez kompilatora kodeksu rozszerzone o *þættir* — krótkie opowiadania o ludziach, którzy w jakiś sposób związani byli z jednym bądź drugim władcą. *Þættir* często odwołują się do spraw związanych z porzuceniem starych, błędnych wierzeń na rzecz nowej, właściwej, firmowanej przez obydwóch Olafów wiary. Stąd dziś przekonanie, że *þættir* w swej wymowie miały kreślić pewien rys moralny, związany z chrześcijańskim widzeniem świata i jego problemów. Ich zadaniem było wskazywać na ludzi, którzy w przeciwieństwie do dwóch głównych bohaterów „Flateyjarbók”, tkwili w błędzie pogaństwa i przez to ponosili życiowe porażki¹⁰². Nie inaczej traktowane powinno być „Styrbjarnar þátr Svíakappa”. Opowiadanie o szwedzkim królewiczu od samego początku jest nacechowane fatalizmem głównego bohatera, który bez powodzenia szuka dla siebie miejsca w otaczającej go rzeczywistości. W końcu poszukiwania te kończą się dla niego tragicznie. Autor *þátr* wyjaśnia nam jednak, dlaczego tak się działo. Powodem jest przywiązanie do pogańskiej wiary, co najlepiej zobrazował motyw szukania pomocy w walce z Erykiem u Thora. W tym wypadku zwycięstwo króla Szwedów nie może nas mylić. Pomoc Odyna Eryk okupił deklaracją oddania życia po 10 latach. Mało tego, według *þátr* zwycięski z pozoru król nie był w stanie znaleźć nikogo, kto by dobrowolnie chciał uczcić zwycięstwo władcy w trzydniowych zmaganiach. Ponoć zdesperowany Eryk *brecku ok bad yrkia þann er kunne ok het launum fyrir*¹⁰³. Dopiero wówczas strofy swe zaprezentował Þorvalld Hialltason. Ukontentowany Eryk

¹⁰² Cf. E. Ashman Rowe, op. cit., s. 50–61, szczególnie s. 52–53.

¹⁰³ *Flateyjarbók*, s. 73.

miał skalda wynagrodzić pierścieniem¹⁰⁴. Słusznie zwraca uwagę Elisabeth Ashman Rowe, przy okazji niezbyt wysoko oceniająca jakość strof poświęconych Erykowi przez Þorvallda, że być może autorowi opowiadania, a na pewno Jónowi Hákonarsonowi, chodziło o wywarcie na czytelniku odpowiedniego wrażenia. Zawierzanie Odynowi czy innym pogańskim bóstwom nie mogło przynieść żadnych dalekosiężnych zysków¹⁰⁵. W oczywisty sposób jawi się nam to, co autor opowiadania chce przekazać czytelnikom: ufność pokładana w pogańskich bóstwach prowadzi człowieka do zguby, jedynie prawdziwym oparciem dla człowieka jest chrześcijański Bóg. Zdaniem Rowe *þættir* umieszczone we „Flateyjarbók” mają wskazywać na słuszność silnej władzy monarszej i nakłaniać do lojalności względem króla¹⁰⁶. „Styrbjarnar þáttir Svíakappa” swym przekazem nawiązuje także do takiego poglądu. Główni bohaterowie opowiadania, członkowie dynastii, starali się sprzeniewierzyć regułom dziedziczenia i następstwa tronu. Eryk dokonał tego przyczyniając się nie tylko do śmierci brata Olafa, ale także pozbawiając bratanka należnego mu działu. Z kolei Styrbjörn próbował ten niekorzystny dla siebie porządek ustanowiony podstępnie przez Eryka zburzyć. Obydwaj za to, że wystąpili przeciw „świętym” regułom oraz że w swych zapędach starali się znaleźć oparcie w fałszywych bożkach, ponieśli zasłużoną karę.

Jak widać legenda o Styrbjörnie była kultywowana dla określonych celów, miała wspierać pamięć o dawnych wydarzeniach i ludziach, którzy brali w nich udział, miała w końcu wspierać kreowanie odpowiednich postaw.

Prezentowane wyżej relacje sag wskazują na główne elementy składowe tej legendy. Bez wątpienia jest nim bitwa jaką Styrbjörn miał stoczyć z Erykiem Zwycięskim. Wspominają o niej w zasadzie wszystkie relacje. Większość z nich jednak zdaje się uznawać starcie pod Fyrisvellir za godne odnotowania nie tyle z powodu bohaterskiej postawy wojowników walczących po obydwu stronach. Szczegółem przywoływanym w pierwszej kolejności jest motyw pomocy Thora i Odyna i ceny, jaką Eryk musiał za wsparcie bóstwa zapłacić. Bitwa spełnia więc tutaj podwójną rolę. Z jednej strony służy jako idealny przykład błędu trwania przy pogańskich wierzeniach, od którego niewolni są także przedstawiciele władzy. Z drugiej strony tragizm bohaterów legendy, a w szczególności Styrbjörna, sprawia, że była ona doskonale znana i dzięki niej można było kojarzyć inne osoby i wydarzenia. Konstrukcja części przekazów zdaje się między wierszami przekazywać czytelnikom: „Tak, to ten Eryk i ten Styrbjörn, którzy walczyli pod Fyrisvellir i którzy walcząc szukali pomocy pogańskich bóstw”.

Drugim zasadniczym elementem legendy jest udział w konflikcie między Styrbjörnem a Erykiem króla Danii Haralda Sinozębego. Różnice w przekazach, sprowadzające się do tego czy król Danii wspierał Styrbjörna dobrowolnie czy pod przymusem oraz czy brał udział osobiście w bitwie, czy ograniczył się do wysłania wojsk, wydają się w tym momencie zupełnie nieistotne. Karkołomnym i bezcelowym zadaniem byłaby teraz próba rozstrzygnięcia tego gdzie leży prawda. Dla naszych rozważań najbardziej istotne jest raczej to, że widać wyraźnie, że to osoba Haralda Sinozębego skłoniła sagamandrów do skojarze-

¹⁰⁴ Ibidem, s. 73: *Þorvalldr þa at launum halfrar merkr hring firir huora visu.*

¹⁰⁵ E. Ashman Rowe, op. cit., s. 112.

¹⁰⁶ Ibidem, s. 51–52.

nia Styrbjörna z Jomsborgiem¹⁰⁷. W najpełniejszy sposób wyraził to oczywiście Saxo Grammatyk. Także „Styrbjarnar þáttir Svíakappa” wydaje się iść tym torem. Co prawda według opowiadania szwedzki królewicz miał najpierw pojawić się w Jomsborgu, ale już zaraz widzimy go w Danii. Sądzę, że takie nastawienie sagamandrów jest efektem istnienia tradycji o Haraldzie jako założycielu Jomsborga, w Vindlandzie czyli na obszarze, który król Danii miał wcześniej podbić. To, jak i fakt, że w niektórych przekazach tej legendy pojawiają się postacie związane z Jomsborgiem, sugeruje, że na kształt legendy o Styrbjörnie miała też wpływ znajomość i przekaz „Jómsvikinga sagi”.

Powstaje zasadnicze pytanie, co wpłynęło na taki kształt legendy i ostatecznie uczyniło ze szwedzkiego królewicza *þar yfir hofðinge*. W pierwszej kolejności należy zastanowić się czy istnieją jakieś „łączniki” pomiędzy tymi dwoma głównymi składnikami legendy. Na myśl przychodzi jedynie anonimowa strofa znana jako „Danir”. Co prawda należy mieć na uwadze, że jej chronologia jest całkowicie niepewna, ale jak na razie jeszcze nikt nie przytoczył przekonujących argumentów, że jest to twór późny, pochodzący z okresu kiedy kształtował się sam *þáttir*. Uważam za Weibullem¹⁰⁸ i Koczym¹⁰⁹ a wbrew Labudzie¹¹⁰, że występujący w strofie *Danmarkar dróttinn* to Harald Sinozęby. Co więcej, jestem skłonny zgodzić się, że powyższa strofa odnosi się do momentu, gdy władca ten został zmuszony do ucieczki z kraju po przegranej wojnie z synem Swenem. Słowa strofy *landa vanr ok lýða lifir* („pozbawiony kraju i opuszczony przez lud”) idealnie pasują do sytuacji, w której znalazł się Harald w wyniku buntu Swena. Sądzę jednak, że „Danir” został użyty przez autora *þáttir* nie po to, aby zasugerować, że Harald podjął się wyprawy na Szwecję po tym, jak został wygnany z kraju. Zgadzam się w tym miejscu z Labudą, król Danii skierował się wówczas bezpośrednio do Wolina, gdzie wkrótce zmarł. Rola „Danir” jawi się trochę inaczej. Strofa ta ma potwierdzać w ogóle kontakty Styrbjörna z Haraldem i jako taka uwiarygodniać przekaz opowiadania. Nie można jednak bezzasadnie negować możliwości wsparcia ze strony Styrbjörna dla będącego w potrzebie króla Danii, szczególnie wtedy, gdy uznamy, tak jak robi to Władysław Duczko, że Duńczycy rzeczywiście wsparli szwedzkiego królewicza w wojnie ze stryjcem Erykiem.

Sądzę jednak, że to co najbardziej może zbliżyć nas do powodów, które wpłynęły na taki a nie inny kształt legendy, to wiedza o polityce skandynawskiej Harald Sinozębego, którą przecież posiadali autorzy sag i kronik. Nietrudno sobie przecież wyobrazić, że król Danii w rzeczywistości przyjmuje na swoim dworze zbiega ze Szwecji i widzi w nim szansę na wygranie czegoś dla siebie w przyszłości. Przykład Norwegii pokazuje, że Haraldowi taka polityka wcale nie była obca. Widać też wyraźnie, iż władca ten dążył niezłomnie do zdobycia przodującej roli politycznej w Skandynawii, a mieszanie się do konfliktów między lokalnymi władcami i popieranie którejs ze stron, idealnie temu służyło. Nawet jeśli uznamy, że cała historia o duńskim poparciu dla Styrbjörna jest fikcją, to zrodzić się musiała na kanwie tego, co wiedzano o dokonaniach i ambicjach króla Danii. Wspomniałem wyżej o słuszności umieszczenia konfliktu na linii Styrbjörn — Eryk w szerszej politycznej

¹⁰⁷ W podobny sposób do różnic w przekazach streszczających mit o Thorze udającym się z olbrzymem Hy-mirem na połów ryb, podchodzi G. Sigurðsson, który po ich zreferowaniu i wyróżnieniu odmienności słusznie wskazuje że taki a nie inny stan owych przekazów wskazuje na popularność i żywotność mitu, którego korzenie mogą sięgać okresu starożytnego. Cf. G. Sigurðsson, *The Medieval Icelandic Saga*, s. 10–13.

¹⁰⁸ C. Weibull, *Sverige och dess nordiska grannmakter under den tidigare medeltiden*, Lund 1921, s. 69.

¹⁰⁹ L. Koczy, op. cit., s. 28.

¹¹⁰ G. Labuda, op. cit., s. 307.

perspektywie, tak jak zrobił to ostatnio Duczko. Właśnie w ewentualnej pomocy Haralda dla próbującego zdobyć władzę Styrbjörna widziałbym przyczynę (bądź jedną z przyczyn) opisywanego przez Adama z Bremy ataku Eryka Zwycięskiego na Danię na początku lat dziewięćdziesiątych X w.

Jak wspomniałem, część relacji zdaje się wiązać losy Styrbjörna z Jomsborgiem przez pryzmat jego kontaktów z Haraldem. Nic dziwnego, skoro miał to być gród przez niego założony, w którym miała stacjonować wierna mu drużyna. Ale do umieszczenia szwedzkiego królewicza w grodzie w Vindlandzie mogło dojść jeszcze inną drogą. Zarówno *lausavísur* poświęcone Styrbjörnowi jak i część późniejszych przekazów sag odwołuje się do jego łupieskiej działalności. Dzięki niej miał on zyskać sławę znamienitego wojownika. Określenia użyte przez skalda *lýtir liðbands*, *stála stýrir* miały taką opinię potwierdzać. Podobnie wyraził się Oddr Snorrason, który pisząc o Styrbjörnie, strwierdził: *Pessi Styriorn var allra manna vaskaftir oc agiætatur af herskap sinom*. „Styrbjarnar þáttir Svíakappa” konkretyzuje nawet sprawę skoro *for Beornn j Austrriki ok heriade þar*. Do zbrojnej aktywności Styrbjörna na wschodnim wybrzeżu Bałtyku nawiązuje także „Heimskringla”. Nie ma powodu aby nie wierzyć, że w istocie szwedzki królewicz, pozbawiony realnych szans na władzę we własnym kraju, trudnił się piractwem, aby dzięki zdobytym zasobom i sławie doczekać szansy na polityczny sukces, niekoniecznie w swoim własnym kraju. Przykładów tego typu działalności wśród możliwych świata skandynawskiego, i to współczesnych Styrbjörnowi, można mnożyć. Tu wystarczy ograniczyć się do przykładów Swena Widłobrodego, Olafa Tryggvasona czy też Olafa Haraldssona, którzy w pewnych momentach swego życia czuli się zobligowani do działań, które tradycja przypisuje też Styrbjörnowi. W różny sposób motywowana działalność piracka, prowadzona przez różnych skandynawskich notabli, nie omijała również południowych wybrzeży Bałtyku. Część z nich określana była przez skaldów mianem *Vinða myrðir*, *Vindum hattr*. Staralem się ostatnio wykazać, że epitety te były pokłosiem najazdów kierowanych na ziemię Słowian. Wolin/Jomsborg spełniał wszystkie warunki po temu aby stać się atrakcyjnym celem ataku dla wikingów¹¹¹. Niewykluczone, że podczas organizowania akcji łupieskich Styrbjörn niepokoił zbrojnie także rejon ujścia Odry. Być może incydentów tego typu było więcej, skoro niezależne od siebie relacje podchwyciły i na swój sposób rozwinęły ten wątek. To, że w Jomsborgu Styrbjörn *uard þar yfir hofðinge* lub, jak chce tego Saxo, *conpetentia militum praesidia collocavit*, jest zapewne wynikiem powszechnej znajomości legendy o wikingach z Jomsborga. Przywołane wyżej relacje, najpełniej chyba „Eyrbyggja saga”, świadczą o krzyżowaniu się dwóch osobnych legend i umieszczenie Styrbjörna jako jarla w Jomsborgu jest ewidentnym wynikiem ich wzajemnego przenikania.

Czy legenda o Styrbjörnie ma jakieś historyczne podstawy? Czy późne przekazy sag odwoływały się do realiów opisywanej przeszłości, czy jednak, jak uważała część badaczy, ich autorzy folgowali do woli swojej wyobraźni nie bacząc na to o kim i o czym piszą?

Losy szwedzkiego królewicza nie brzmią niewiarygodnie. Jeśli dziś nauka godzi się na historyczność nie tylko samego Styrbjörna, ale także zmagañ pod Fyrisvellir, trudno znaleźć powody wzbraniające uznać także za historyczne jego kontakty, zapewne zbrojne, z rejonem ujścia Odry, w szczególności z Wolinem/Jomsborgiem. W konsekwentnym traktowaniu tej legendy nie jako „wierutnej bajki” ale jako swoistego i zniekształconego re-

¹¹¹ J. Morawiec, *Vinða myrðir, Vindum hattr. Najazdy skandynawskich hovdingów na ziemię Słowian w świetle wierszy skaldów*, PH t. XCVI, 2005, z. 4, s. 525–541.

fleksu rzeczywistych wydarzeń pomaga bez wątpienia dominujące dziś podejście do przekazu sag. Bardzo dobrym jego wyrazem jest wypowiedź Vésteinn Ólafsson: „sagamandr nie wymyślał historii ale komponował i opowiadał historię nad którą nie miał ostatecznej kontroli. Dodając do niej coś co było wynikiem jego wyobraźni, bez względu na to czy była to czyjaś mowa, opis ludzi i/lub miejsc, dodatkowe wydarzenia, autor prawdopodobnie czuł że on nie wymyśla czegoś całkowicie nowego lecz raczej odkrywa lub dodaje coś, co dotąd było ukrytą częścią historii — te dodatki stanowiły czynnik nadający narracji lepszy wymiar i sens. Sagamandrzy traktowali swój dodatkowy materiał jako istotną część prawdziwej historii; w ich opinii oni nie wymyślali niczego co nie mogłoby się zdarzyć; ich dodatki były wyrazem prawdy już zawartej w opowiadaniu”¹¹².

Zarówno treść legendy o Styrbjörnie, jak i sposób jej kształtowania się, czytelny dzięki poszczególnym relacjom odwołującym się do niej, idealnie wkomponowuje się w schemat przedstawiony powyżej. To w konsekwencji każe nam starać się dostrzegać w jej przekazie pozostałości po burzliwych dziejach szwedzkiego dynastii, którego koleje losu w jakiś sposób i na pewien czas związały z Wolinem/Jomsborgiem.

Styrbjörn Olafsson and his associations with Jomsborg reconsidered

The article is concerned with the plausibility of the extant primary sources which shed light on Styrbjörn Olafsson and his activities in Jomsborg — the Norman centre located on the Odra estuary. The author points out that the existence of Styrbjörn is attested by the chronicle of Saxo Grammaticus and relatively frequent pieces of information, which are to be found in 13th and 14th century sagas and poetry, containing medieval traditions. According to those sources Styrbjörn was a Swedish prince, who was furnished by his paternal uncle, King Eric the Victorious, with a retinue of warriors. Leading this outfit he managed to conquer vast territories on the eastern coast of the Baltic and attempted to win over Eric's throne, during which venture he was killed (c. 985). The assertions that Styrbjörn was an outstanding soldier in Jomsborg seem less credible. J. Morawiec notices that the scarce information in favour of that tradition is always associated with Styrbjörn's alliance with Harald Bluetooth, the founder and ruler of Jomsborg. Hence it is probable that during the oral period of the Norman literature, there came about a moment when disparate traditions concerning Styrbjörn and Jomsborg were combined, irrespectively of the historical truth.

¹¹² V. Ólafsson, *Dialogues with the Viking Age: Narration and Representation in the Sagas of the Icelanders*, Reykjavík 1998, s. 20, 212–213. Warto w tym miejscu także przytoczyć uwagi L. Lönnrotha, komentującego wyniki badań M. Steblin-Kamińskiego. Szwedzki badacz zgadza się, że komponowanie sag nie było sztuką samą w sobie (tak jak tworzenie strof), lecz zapisywaniem tego co się wydarzyło, oczywiście w mniemaniu samych sagamandrów. W tworzeniu sagi nie chodziło więc o wykreowanie jak największej ilości faktów a o zebranie jak największej ilości wiarygodnie brzmiących danych egzystujących w ustnej tradycji. Cf. L. Lönnroth, *The Transformation of Literary Genres in Iceland from Orality to Literacy*, [w:] *Scandinavia and Christian Europe. Papers of the 12th International Saga Conference*, Bonn 2003. W podobnym tonie wypowiada się G. Sigurðsson, op. cit., s. 28.